

УДК 050(477.7):94(73)»18»

Ірина Сидун**ОДЕСЬКА ТА ЦЕНТРАЛЬНОРОСІЙСЬКА ПРЕСА
ЩОДО ПРОБЛЕМ РАБСТВА В США ПІД ЧАС
ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ — ДІАЛОГ КУЛЬТУР
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ**

У статті досліджені оцінки проблем рабства в США під час громадянської війни одеською та центральноросійською періодичною пресою. Визначено місце та роль регіональної преси у відображенні суспільної думки населення Північно-Західного Причорномор'я. З'ясовані особливості загальноприйнятих в Російській імперії стереотипів про Новий Світ. Розглянуто механізм висвітлення американських реалій на сторінках регіональної преси.

Ключові слова: суспільна думка, регіональна періодика, центральноросійські видання, висвітлення проблем рабства в США.

В статтє освещена реакция населения юга Российской империи на проблемы рабства в США во второй половине XIX в. Исследуются особенности общепринятых на страницах изданий Одессы, Санкт-Петербурга, Москвы стереотипов о Новом Свете. Изучены формы и направления освещения американской реальности на страницах региональной прессы. Определено место и роль региональной прессы в отображении общественного мнения населения Северного Причерноморья.

Ключевые слова: общественное мнение, региональная периодика, центральнороссийские издания, освещение проблем рабства в США.

In this article the author tries to analyze reaction of population of south of the Russian empire on the problems of slavery in the USA in the second half of the 19th century. It studies the reflection of the United States of America in the second half of the 19th century in the periodicals of the Russian Empire. Forms and directions of illumination American reality are studied on the pages of the regional press. American-Russian relations described on the pages of the periodicals from Odessa, Saint-Petersburg and Moscow are examined.

Key words: public opinion, regional periodical press, central Russian periodical press, a reflection of problems of slavery in the USA.

З другої половини XIX ст. низка обставин сприяла помітному підвищенню інтересу російського суспільства до історії і політичного розвитку Сполучених Штатів Америки. Погляд південноросійського суспільства на заокеанську країну під час громадянської війни явився предметом порівняння для населення півдня Російської імперії двох різних систем державності. Питання рабства в США зайняло значну нішу та знайшло відображення на сторінках одеської преси. Одеська преса значно переважала і кількісно, і якісно пресу інших міст переважної більшості російських губерній. Якраз одеська преса стала найважливішим каналом та інструментом формування суспільних оцінок та уявлень губернської спільноти південного регіону Російської імперії впродовж майже усєї другої половини XIX ст. Разом із тим, одеська періодика здійснювала вплив на пресу сусідніх регіонів, як напряму, так і опосередковано.

У першу чергу це був «Одесский вестник», який був наймасштабнішою та найбільш вживаною газетою даного періоду. Вона стала одною з перших провінційних видань в українських землях та першою на південних просторах Російської імперії, відігравши своєрідну роль першопрохідця. Вона є цінним джерелом не лише історії рідного краю, а й зарубіжних країн [2, 134]. У середині XIX ст. газета користувалася постійним авторитетом у читачів.

Аналіз вміщеної в пресі інформації вказує на те, що досить об'єктивно коментувались події, які відбувались в обох ворогуючих таборах. Незмінною підтримкою росіян, і жителів Бессарабської губернії зокрема, характеризувалась впродовж усєї громадянської війни політика північних штатів щодо скасування рабства. Це пояснювалось як суспільним резонансом, яке мало питання рабства у російському суспільстві, так і тим, що федеральний уряд в цілому не змінював свій курс щодо нього. Важливим рішенням було прийняття закону про конфіскацію та резолюція конгресу, яка забороняла використовувати армію для арештів рабів-втікачів [8, 164].

Спостерігаючи та аналізуючи події, які відбувались в Сполучених Штатах, кореспонденти одеської преси не змінювали своєї позиції, яка з самого початку була на користь Півночі. В своїх статтях вони гостро засуджували південні штати за відокремлення від Союзу та бажали найскорішого миру і вирішення питання рабства. Одесити знали, що положення США, яке було встановлено конституцією, і та

ситуація, в якій вони опинилися напередодні війни, далеко не були схожі. Вони не виправдовували ті військові починання, приклад яких подала Південна Кароліна, а жалкували і навіть словесно оплакували насильницьку акцію, що привела до розриву. У висловлюваннях дописувачів звучала тривога стосовно «образи», яку нанесли конституції Сполучених Штатів. Таке порівняння з'явилося внаслідок ідеалізації конституції, яка, за словами авторів, представляла один із самих найвеличніших пам'ятників, створених людським розумом. Кореспонденти закликали до голосного засудження південних штатів, які відокремились від Півночі, так само як і рабства, яке вони намагалися захищати. Все це вони вважали — підлягало засудженню в очах кожного філософа і християнина — бо це язва цивілізації. Відбиваючи настрої південноросійського суспільства преса прийшла до висновку, що для союзницького уряду перемога насправді тільки початок нерозв'язних проблем, якщо тільки сепаратисти не дадуть згоди самі вернутися в Союз. Однак саме в цьому видавці «Одесского вестника» і вбачали привід для сумнівів [4, 1861, 6 липня]. Справжньою проблемою вони вважали питання рабовласництва, яке необхідно було якнайскоріше вирішити заключенням миру. Він, підсумовували одесити, не менш необхідний для цілого людства і для всього світу, ніж для самої Америки [4, 1861, 8 липня].

Деякі події в пресі мали не точне датування. Наприклад, А. Лінкольн видав білль від 16 серпня (згідно викладу офіційної історії США — 6 серпня) про конфіскацію майна сепаратистів, включаючи рабів, якщо воно використовувалось для ведення війни проти федерального уряду. Всі зносини між південними і північними штатами визнавалися незаконними, товари, які доставлялися з Півдня захоплювалися як контрабанда [4, 1861, 2 вересня].

1862 р. у соціальній сфері розпочався радикальними рішеннями щодо проблем рабства. Південноросійська преса подавала у числі самих найважливіших американських новин інформацію про те, що вашингтонський уряд зі значною наполегливістю продовжував реалізовувати свої плани. Навіть призначенню Е. Стентона на посаду військового міністра було сприйнято в душі цієї політики. Одеські кореспонденти підкреслено надали цьому неабияке значення, так як Е. Стентон був рішучим прихильником рабства. Росіяни це ж трактували, як те що А. Лінкольн вибираючи антиаболіціоніста членом сво-

го кабінету, хотів подати власникам невольників сигнал щодо гарантії миру і тим самим послабити роздратування в південних штатах [4, 1862, 8 лютого]. В квітні 1862 р. президент Союзу видав постанову про заборону рабства в окрузі Колумбія та призначив грошову винагороду кожному власнику негрів-рабів. Звільняючи рабів у столиці, А. Лінкольн підкреслював, що ліквідація рабства в масштабах всієї країни — це питання часу. Демократично налаштована преса вітала такий крок уряду А. Лінкольна та писала, що не існує народу в якого б ідеї так швидко поширювались, як у населення Північно-Американських штатів, немає країни, де б вони так швидко вводились у справу, як в Америці. А тому були добре впевнені, що емансипація негрів в окрузі Колумбія стала тільки першим кроком на тому шляху, на який вступили США [4, 1862, 8 травня].

Однак, А. Лінкольн не поспішав приймати радикальних методів для вирішення проблеми рабства. 9 травня 1862 р. генерал Д. Хантер видав прокламацію, в якій говорилось, що раби бунтівних плантаторів Джорджії, Флориди і Південної Кароліни оголошуються назавжди вільними та призиваються в армію. Президент визнав цю заяву недійсною [3, 420]. Видавці «Одесского вестника» відмітили в своїй кореспонденції таку подію, але подали її з дещо іншого боку. Вони вказували, що генерал Д. Хантер видав прокламацію про безвикупну емансипацію тих невольників в Джорджії, Флориді та Південній Кароліні, яких плантатори примушували брати зброю проти Союзу [4, 1862, 31 травня].

4 жовтня 1862 р. читачі одеської преси дізналися про значну подію, яка відбулася в заокеанській країні. В «Одесскому вестнике» повідомлялось, що 22 вересня А. Лінкольн оприлюднив Прокламацію про звільнення рабів, яка проголошувала ліквідацію рабства негрів у США з 1 січня 1863 р. [4, 1862, 4 жовтня]. В Прокламації говорилось, що президент звернеться з проханням до Конгресу прийняти закон про компенсацію всім рабовласникам, які не приймали участі в заколоті і дадуть згоду на звільнення рабів. Значення Прокламації применшували ряд її положень: вона розглядалась як військовий захід та не гарантувала рівності білих і негрів [9, 354]. 30 грудня А. Лінкольн підписав текст Прокламації. Це був найважливіший документ громадянської війни. Він вирішив одну з проблем, яка породила міжусобну війну і навколо якої йшла така запекла воєнна та політична боротьба.

В усіх європейських країнах прогресивні кола радо сприйняли Прокламацію про звільнення рабів. В Російській імперії були не найкращі умови для вільного висловлювання суспільної позиції. Однак, і підцензурна російська преса вітала Прокламацію А. Лінкольна та високо оцінила справжнє значення цього документа. Перш за все вітала її демократична преса. Проте в ній були і зауваження на адресу автора Прокламації — це була критика зліва, яка відмічала слабкі сторони документа. В першу чергу зацікавлення даним питанням виникло у редакції журналу «Современник» так, як дане видання в цей період послідовно захищало інтереси селян — основної суспільної сили, що боролася за ліквідацію феодально-кріпосницького ладу [1, 161]. «Современник», наприклад, писав, «що в ній все ж таки простежується деяка нерішучість та надлишкова обережність» [7, 1863, № 1–2, 347]. Також російська преса відмічала швидку еволюцію президента Союзу вліво. «Санкт-Петербургские ведомости» писали, що А. Лінкольн ніколи не був аболюціоністом, і в перший рік свого правління діяв далеко не на користь звільнення негрів [6, 1863, 12 січня]. Попри все, для свого часу це було самим радикальним вирішенням аграрної проблеми. Ліквідація рабства, в свою чергу, корінним чином змінювала соціально-економічні та політичні умови життя сільськогосподарського населення країни.

Значну зацікавленість одеська преса приділяла тій ролі, яку займали негри в громадянській війні. За час війни федеральному уряду вдалося багато зробити для цього прошаку населення. В квітні 1863 р. був підписаний трактат з Великобританією про заборону торгівлі неграми, який надавав крейсерським кораблям обох націй право оглядати підозрілі судна [4, 1863, 16 квітня]. 22 травня 1863 р. був затверджений офіційний порядок призову чорних американців в федеральну армію. За наказом А. Лінкольна генерал Ульман розпочав формувати негрятянські полки [4, 1863, 23 лютого]. Про залучення негрів до бойових дій писали і кореспонденти столичного журналу «Русское слово» — одне із найяскравіших демократичних видань ХІХ ст. Вони вказували на те, що і керівники бунтівників Півдня, як їх називали столичні журналісти, також видали наказ про набір півтора мільйони негрів до армії Конфедерації. Також оголосили, що ті невільники, які приймуть участь у війні, по її закінченні в нагороду отримають свободу та по 50 акрів землі на душу. Однак, російське суспільство не вірило

уряду Конфедерації і саме так оцінювало дану ситуацію: «Знаємо ми такі витівки — це тактика шахрайських справ» [5, 1863, № 9, 17].

А вже з початку 1864 р. стали помітні тенденції до заключення миру. Першим кроком, який відмічався одеською пресою було те, що Г. Вуд у Вашингтонському Конгресі запропонував відрядити посланців у Річмонд для припинення кровавої і нелюдської війни та заключення миру в Союзі через конституцію, створену на правах рівності Півночі та Півдня [4, 1864, 12 січня]. На теренах Російської імперії вважали, війна ще буде продовжуватись, так як Південь хоче зберегти право тримати рабів, купувати людей як коней, собак тощо. Північ не бажала цього і тому бажала продовження війни [4, 1864, 6 березня]. В цей час від А. Лінкольна постійно вимагали заключення миру з Конфедерацією. Та президент чітко сформулював свою позицію: мир можливий лише за умови визнання Союзу та ліквідації рабства. Саме так, а не інакше, оцінювало його демократично настроєне населення Півдня Російської імперії. В очах тогочасного російського суспільства енергія і чесність А. Лінкольна не підлягала сумнівам, так само як і те, що через таку позицію А. Лінкольн набув значної популярності. Ця риса, як вважали росіяни, ставала в меркантильній Америці дедалі більшою рідкістю, тому американці надавали їй великого значення [4, 1864, 3 квітня]. Майже весь народ Російської імперії вбачав у житті і діяльності американського президента А. Лінкольна важливий внесок в боротьбу за повалення рабства в США, за встановлення демократичних традицій у суспільному та державному житті.

Отже, найбільш обговорюваним в суспільстві питанням соціальної сфери під час громадянської війни в США залишалось питання рабства. Це й не дивно, так як більшість представників російського суспільства в ході селянської реформи проводили прямі аналогії між кріпосництвом і рабством негрів. Читачі, аналізуючи інформацію на сторінках місцевої періодики про результати боротьби американських рабів за свободу, намагалися знайти відповіді на власні питання. Матеріали, присвячені даній тематиці займають в провінційній пресі самостійне та значне місце. Вони виділяються не лише об'ємом, а й дуже вираженим демократичним змістом. У газетах цілеспрямовано публікувались статті та замітки про державно-політичний устрій та соціальні питання Сполучених Штатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Герасимова Ю. И.* Из истории русской периодической печати в период революционной ситуации конца 1850-х — начала 1860-х гг. / Ю. И. Герасимова. — М. : Книга, 1974. — 208 с.
2. *Гребцова И. С.* Периодическая печать в общественном развитии Южного степного региона Российской империи (Вторая треть XIX в.) / Ирэна Светозаровна Гребцова. — О. : Астропринт, 2002. — 407 с.
3. История США: в 4 т. / [ред. Г. Н. Севостьянов]. — М. : Наука, 1983. — Т. 1. — 687 с.
4. Одесский вестник. — Одесса, 1861–1865.
5. Русское слово. — СПб., 1863.
6. Санкт-Петербургские ведомости. — СПб., 1863.
7. Современник. — СПб., 1863.
8. *Согрин В. В.* Важнейшие аспекты изучения истории США XIX века / Владимир Викторович Согрин // Новая и новейшая история. — 2006. — № 5. — С. 41–56.
9. *Oates S. B.* Lincoln's Journey to Emancipation / S. B. Oates // Portrait of America. Vol. 1. — New Jersey : Houghton Mifflin Company, 1987. — P. 341–359.

Одержана 1.12.2013